

Cossetània Edicions

L'AVENTURA DE SER AVIS

REFLEXIONS SOBRE EL SEU PAPER EDUCATIU

RAMON CASALS

Col·lecció Prisma - 46

L'AVENTURA DE SER AVIS

Reflexions sobre el seu paper educatiu

RAMON CASALS CIENFUEGOS-JOVELLANOS

Cossetània
EDICIONS

Primera edició: febrer del 2019

© Ramon Casals Cienfuegos-Jovellanos

© de l'edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Disseny i composició: 3 x Tres

Impressió: Romanyà Valls, SA

ISBN: 978-84-9034-806-2

DL T 13-2019

ÍNDEX

1. Uns apunts per començar	5
Fer d'avis? Sí, és natural!	5
Els models familiars i les limitacions de l'idioma	7
Avi, iaia, padrí... ..	9
Allò que no s'hauria de fer mai, però que fem tot sovint.....	11
Mimats? O consentits?... I allò que els avis hi som per malcriar-los.....	15
La mesura del temps (i de l'espai)	22
2. El paper dels avis i el paper dels pares	29
El coixí emocional	29
Els cinc aspectes bàsics	31
Els soferts avis	34
La necessària comunicació.....	38
Moments crítics	39
Complementar i suggerir	40
3. Els nets, els avis i el menjar	43
El què	47
Fem un hortet.....	53
El quan	53
El com	55
Que el menjar sigui la teva medecina	57

4. El joc (i quan tots plegats no deixem que els nens siguin nens).....	61
Els nens juguen?	62
Menys és més.....	63
Estem matant la seva infantesa. Deixem-los ser nens!	65
Cada cosa al seu temps	66
5. Els avis sempre pensem que cauran!.....	71
Protecció i autonomia.....	72
Tot controlat?.....	73
Sentir-se útils i aprendre a rebre.....	79
6. Avis i nens: qui aprèn de qui?.....	79
Sentir-se útils i aprendre a rebre.....	79
Què ens ensenyen els nens?.....	82
Una visió més pausada.....	85
Un lligam amb les arrels	88
Allò que estem perdent i que els avis podem ajudar a recuperar ...	90
7. Educar en l'equilibri entre rebre i donar	95
La por de la frustració dels nens	97
Els nens han d'ajudar a casa?.....	99
Els adolescents i les responsabilitats.....	103
Premis o recompenses	105
Que facin ells allò que els correspon i allò que poden fer.....	106
8. Els límits dels avis a l'hora de posar límits	109
Els límits: clars, a temps i pocs.....	111
Límits i cara de gos.....	115
Límits objectius, subjectius i el tsunami del dia a dia	117
Avis i pares i els límits del moment	119
Quan no calen espectadors	121
9. El món virtual i la batalla de la pantalla	125
La tele.....	127

L'ordinador, les tablets... i la por de l'avorrimet	129
Jocs electrònics	134
El telèfon, la bona educació i allò de donar exemple.....	136
El temps amb els fills i el mòbil	141
I si estiguéssim cometent un error, però sense prevaricar?	142
Epíleg: el perquè de tot plegat.....	145

1. UNS APUNTS PER COMENÇAR

FER D'AVIS? SÍ, ÉS NATURAL!

La natura ens ha programat per ajudar els fills a tenir cura dels nets.

L'espècie humana és gairebé l'única en què les femelles tenen la menopausa, és a dir, deixen de ser fèrtils durant els darrers anys de la seva vida.

Aquest fet és, encara avui dia, un misteri. Quan ens parem a analitzar per què som d'una determinada manera, gairebé sempre trobem una raó basada en algun avantatge evolutiu. És a dir, tot allò que ajuda a fer que un individu pugui passar millor la seva herència genètica a futures generacions és un avantatge evolutiu.

Fixem-nos, per exemple, en el color de la pell. Ser de pell fosca és un avantatge quan es viu en un territori amb molta insolació (i es viu a l'aire lliure i per descomptat no hi ha aire condicionat!), perquè la melanina de la pell et protegeix de les cremades del sol. Ser més clar de pell és un avantatge quan es viu en un lloc amb menys insolació: prendre el sol és bàsic per assimilar la vitamina D i, si tens la pell més clara i hi ha poc sol, l'assimilaràs millor. Per això a certes zones del món els humans van evolucionar cap a tenir la pell més clara.

O bé, quan els humans van caminar drets van poder alliberar les mans, manipular millor els objectes i ajudar al desenvolupament del cervell.

Però quin avantatge pot tenir que les femelles tinguin la menopausa? En el cas de les orques, una altra de les poques espècies en què les femelles la tenen (les orques són fèrtils entre els 12 i els 40 anys, però en alguns casos poden viure fins als 90), l'explicació que es dona és que al llarg dels anys acumulen molta experiència i guien els seus fills

i filles en els desplaçaments oceànics, la qual cosa suposa un avantatge per a les futures generacions.

I en el cas de les dones? Quin avantatge evolutiu pot tenir la menopausa?

Hi ha diverses teories, però potser la més acceptada —i també la que m'agrada més— és que les mares poden ajudar les filles en la cria dels nets i netes.¹

En poques espècies les cries neixen tan desvalgudes i necessiten tanta atenció durant tant de temps com en la nostra. Per això el fet que una dona deixi de tenir fills propis i ajudi les filles a criar els seus, a la llarga fa que més d'aquests nets puguin créixer i tirar endavant.

Això, naturalment, cal mirar-ho amb la perspectiva de centenars de milers d'anys. Els nostres avantpassats passaven sovint èpoques d'escassetat i la recerca d'aliment era un xic més complexa que avui dia, quan a les prestatgeries de qualsevol establiment pots trobar-hi de tot —això sí, cal poder-ho pagar—. Però quan per poder sopar calia recol·lectar centenars de llavorettes, caminar potser quilòmetres amb el nadó a coll i sota un sol de justícia o amb un fred que pelava, l'ajuda de l'àvia es convertia en quelcom gairebé imprescindible per a la mateixa mare i de retruc per al nadó.

I l'avi? Bé, l'avi potser era fora amb altres homes intentant caçar alguna cosa, i això en el cas que hagués sobreviscut a dues mil expedicions de caça (per la seva edat havien de ser-ne moltes!), empaitant les preses dies sencers, menjant poc i evitant els atacs de les feres.

Però aquest passat caçador recol·lector ha quedat enrere. El paper d'homes i dones cada cop s'assembla més i ara tot el que fa un home ho pot fer una dona i tot el que fa una dona ho pot fer un home. Per tant, ara els avis anem al mateix sac que les àvies.

És a dir, que si ets avi o àvia i et toca donar un cop de mà als fills i filles per atendre els nets, no estàs fent res més que allò per al qual la natura t'ha programat. Estàs fent el que s'espera de tu.

Però no t'espantis! Tampoc cal que sigui a jornada completa! Si t'agrada, pots fer alguna escapada a la platja, a la muntanya, al teatre o fins i tot fer un viatge. Potser hi ha temps per a tot.

¹ Teoria proposada en primera instància pel biòleg George C. Williams, State University of New York.

Però sí que és important la manera com afrontem les realitats. Estàs donant un cop de mà amb els nets. Bé. Pots fer-ho pensant que no et toca, que la societat està molt malament perquè et veus obligat a ajudar els fills, que no hi ha dret, que a veure què fa el govern per arreglar la situació..., o bé pots acceptar-ho amb esportivitat i pensar que és quelcom que també et correspon i que és el més natural del món.

A la nostra societat l'individualisme cada vegada hi és més present. La llibertat personal de fer "el que em vingui de gust" a cada moment sovint passa per davant de donar suport i pensar en els altres. Ens fa por el compromís i no volem que res ni ningú condicioni el nostre dia a dia. Vaja, que cada vegada més, tothom va a la seva, i això és el que està de moda. "Tu fes la teva vida", ens diuen a cada moment, que és una manera encoberta de dir-nos "Primer pensa en tu i segon, també en tu".

Però tant d'individualisme i tant d'anar cadascú a la seva no sé pas si ens fa més feliços. La felicitat és una cosa tan complexa que, quan et poses a parlar-ne, corres el risc de no saber com te'n sortiràs. Però, tot i això, jo em pregunto: dona més satisfacció el fet de pensar primer en tu i sobretot en tu; o el fet de pensar una mica en els altres, mirar d'ajudar, de donar suport, de cercar complicitats i de compartir els problemes i les alegries?

I si aquests altres amb qui "construeixes" aquesta complicitat són (entre d'altres) les filles i els fills i els nets i les netes, crec que la resposta està fora de qualsevol dubte: allò que dones reverteix en la teva profunda satisfacció vital. El qui dona en realitat també rep!

D'acord que els nets fan soroll, ho toquen tot, es barallen, no paren mai i a vegades ens deixen esgotats. Però quina injecció de vida que ens donen!

I no en tingueu cap dubte: pregunteu a alguna persona realment gran quines són les millors coses de la seva vida i, si ha tingut fills, gairebé segur que us dirà que són els seus fills i nets.

ELS MODELS FAMILIARS I LES LIMITACIONS DE L'IDIOMA

Tota criatura té un pare i una mare biològics. Però hi ha centenars de models familiars. Des del meu punt de vista, el tracte, l'estimació i el procés educatiu estan per damunt de la biologia.

En escriure aquest llibre em referiré moltes vegades als pares, en general, o bé al pare i a la mare en particular. Tinc molt clar que tot allò de què parlem en aquest llibre té a veure amb la relació, amb el tracte, amb la convivència... i no amb la biologia.

I si parlem de relació, el model familiar no és significatiu. Allò que ho és i de veritat importa és la qualitat de la relació entre els que conviuen a casa. És clar que cada tipologia familiar té característiques i circumstàncies diferents, però el vincle familiar que s'estableixi no ve condicionat per aquestes situacions.

Per sorprenent que pugui semblar hi ha centenars de models de família. Al nostre país el més comú és encara el dels pare-mare biològics convivint amb els seus fills. A l'escola bressol el 80% de les famílies segueixen aquest model, però a l'institut només el 50-60%.

Perquè la vida va fent el seu camí i les persones també. Hi ha moltes famílies monoparentals. Hi ha parelles del mateix sexe. N'hi ha amb fills adoptats. D'altres tenen fills d'un dels membres o de cada un d'ells o d'elles per separat. Hi ha famílies reconstituïdes, tal vegada amb fills de cada una de les parts i potser amb fills en comú. Hi ha famílies amb fills en acollida i en adopció i algunes d'aquestes amb fills biològics a més dels adoptats. Pot donar-se el cas d'un pare o mare transsexual. Hi ha famílies en què són els avis, o algun d'ells, qui s'ha fet càrrec, gairebé en exclusiva, de les criatures...

Matemàticament, si recombinem totes aquestes alternatives, apareixen centenars de models familiars diferents.

Quan escrivs el llibre, et trobes que has de parlar en genèric: "El pare li diu al fill...", "la mare i els avis volen...". Potser un nen viu sempre amb la mare, o té dues mares, o dos pares... L'idioma no permet precisar tant. I us demano, amics lectors i amigues lectores, que adapteu les frases a la casuística de cadascú.

Com ja he dit, i explicaré en detall més endavant, el que és important no és el model familiar, sinó la qualitat dels vincles i del coixí emocional que es construeix a cada llar.

En el tema de la dicotomia masculí-femení, l'idioma ens porta a una limitació semblant. Moltes vegades vols parlar dels "pares" referint-te a "el pare i la mare", o vols parlar "dels nens" referint-te als "nens i les nenes", o als "avis" referint-te a "els avis i les àvies". Però trobo que arribaria a fer-me pesat si cada una de les mil vegades que passés això al llarg del llibre ho haguéssim de repetir.

Cada idioma té les seves limitacions. En anglès tindriem la paraula “children” i ens estalviariem de repetir “nens i nenes”, o “parents” per parlar de “pare i mare”. Però quan diguéssim “la seva mare” que en català tant pot ser “la mare d’un nen” com “d’una nena”, diríem “his mother” o “her mother”, i ens trobaríem amb una altra limitació que en català no tenim.

Sempre he trobat terriblement injust que fem servir el masculí per referir-nos als dos gèneres. Ens en falta un tercer! A vegades ho he explicat als meus alumnes: «mireu, si a la classe fóssiu trenta noies podríem dir “ara agafeu totes la pàgina 30...”, però només que hi hagués un noi a l’aula ja diríem “ara agafeu tots la pàgina 30...”. Hi ha qui propugna fer servir l’arrova: nen@s, guap@s, par@s, mar@s, avi@s...» quan ens referim als dos sexes per no haver de diferenciar. Com a mínim pel que fa a l’escriptura podria ser una ajuda. Deixem aquí la idea i seguim endavant tot i les limitacions que ens imposa l’idioma.

AVI, IAIA, PADRÍ...

Una de les primeres qüestions (i no per això la més important) que us trobareu quan sigueu avis i àvies serà decidir com voleu que us diguin els vostres nets: avi/àvia, iaio/iaia, padrí/padrina...

De fet, això ja us ho heu trobat amb els fills. Us han dit pare/mare? O papa/mama? O bé sovint també us han dit pel nom: Maria, Xavier, Ramon...?

Recordo el comentari d’un veí sorprès perquè havia sentit que el meu fill, de 5 o 6 anys, em deia pel meu nom: “Ramon aquí, Ramon allà...”

Per què em deia així? Ben bé no ho sé, però suposo que en part era perquè la meva dona sempre em diu pel nom. Si volia que el nen em portés un llibre, per exemple, li deia: “porta’l al Ramon”, en lloc de “porta’l al pare”.

I de fet, com a parella sempre ens hem dit pel nom. De cap manera voldria donar a entendre que, de les diferents “fórmules” amb què ens tractem els uns als altres, unes siguin bones i unes altres dolentes; però sí, tal vegada, que cada fórmula té unes connotacions, i per això escollim aquella que ens agrada més.

Potser ja queden poques cases on a pare i mare se'ls tracti de "vós". Aquella fórmula catalana tan genuïna i que ha acabat gairebé en desús. Crec que ara la majoria de la població ni tan sols és conscient que existeix aquesta tercera forma de dirigir-se a les persones. El "tu" s'està imposant de forma abassegadora, el "vostè" recula a marxes forçades i el "vós" pràcticament ja és història. Per què? Doncs perquè gairebé a tothom, quan li parles de "vostè", a la tercera frase et diu: «Però tracta'm de "tu" que no soc pas tan vell!». De fet només en tracte comercial o professional perviu el "vostè", i cada vegada menys.

Els joves rarament usen el "vostè", i la raó és que ni tan sols el saben usar. Quan els de quart d'ESO venen números per una rifa, se'ls fa estrany dir a algú pel carrer: "Vol comprar un número?", perquè associen "vol" a tercera persona, que de fet, és el que és, i diuen sense complexos "vols comprar un número?".

I aquests mateixos nois i noies de quart d'ESO rares vegades hauran sentit el tracte de "vós". Jo el faig servir només amb gent gran (a quina edat es pot aplicar aquest adjectiu?) o com a mínim força més gran que jo, i especialment en ambient rural. (No em pregunteu per què ho faig així, però és el que la meva intuïció, encertada o errada, em diu.)

De ben segur que encara hi ha gent, potser poca, que tracta de "vós" els seus pares i especialment els seus "avis": "Avi Miquel, voldreu el cafè sol o amb llet?" "Voleu seure aquí, àvia Carmeta?"

Repeteixo que tot em sembla bé, però a mi personalment se'm faria estrany que els fills o nets em tractessin de "vós" o de "vostè". El "tu" em fa una sensació de més confiança, més proximitat i més complicitat.

Tal vegada l'avi més famós del país sigui l'avi Siset, de la conegudíssima i universal cançó d'en Lluís Llach "L'estaca". Bé, a en Siset el seu net el tracta de tu, quan li diu: "Siset, que no veus l'estaca on estem tots lligats?"... A veure si serà en Llach el causant que cada vegada els nets tractin més els avis de tu...

Algunes veus associen el tracte de "vós" o de "vostè" dels nens cap als adults (siguin pares, avis o mestres) al respecte. No hi estic d'acord. He treballat 38 anys com a docent, i sempre els nens i joves m'han tractat de tu. Considero que m'han respectat (i jo els he respectat a ells) i hem tingut una bona relació. I quan, anys després, em trobo exalumnes pel carrer (sovint adults que ja són mares i pares) ens saludem cordialment i a vegades em recorden antigues anècdotes

escolars. (He de confessar que, tot i que en recordo les cares, moltes vegades em costa recordar els seus noms.)

Pel que fa als avis, en el meu entorn, constato que una majoria de dones prefereixen que els nets i netes les anomenin “iaia”, mentre que molts dels homes preferim (i hi poso la primera persona) que ens diguin “avi”.

Com que cada nen i nena té uns ritmes diferents i viu les seves pròpies etapes en l'aprenentatge del llenguatge, hi ha nens que aprenen a dir “iaia” o “avi” molt aviat i alguns als qui els costa més. Recordo el cas del meu net gran que em dia “lela”, en lloc de “l'avi”. Jo li volia ensenyar a dir-ho bé:

—Digues “a”

—“A”

—Digues “vi”

—“Vi”

—Digues “avi”

—“Lela”

I encara ara, que ja és més gran, li fa gràcia quan li ho recordo. Ell mateix moltes vegades també em diu “Ramon”. I a mi m'agrada.

Segur que això pot variar força en funció de la zona on vius. Em consta que a molts llocs (entre ells Lleida o Mallorca) el més habitual és “padrí-padrina”.

Segui quina sigui la fórmula que escolliu, penseu que el més important són les complicitats que aneu establint, construint i consolidant dia a dia amb els vostres nets i netes, i que en aquest cas el nom té un paper secundari.

ALLÒ QUE NO S'HAURIA DE FER MAI, PERÒ QUE FEM TOT SOVINT

Si ens fessin dir una sola cosa, la primera i la més important, que mares, pares i també avis han de fer per als fills i nets, quina diríeu?

Tenir-ne cura? Estimar-los? Educar-los?

Tenir-ne cura engloba moltes coses (i per tant ja no val, perquè hem dit una de sola): que mengi bé, que dormi bé, que no passi fred, que no es faci mal, atendre'l quan està malalt... Però cadascú entén i fa aquestes coses com bonament creu. Si ens fixem només en la primera, “que mengi bé”, ja ens posem en un bon embolic. Lactància materna? Quant de temps? Quan introduïm altres aliments? És bo

que prengui gluten, o que en prengui sovint? Què hem de fer amb els làctics (més enllà de la llet materna)? És bo que mengi dolços? O gelats? Què li donem per berenar: un entrepà, galetes, croissants o fruita?... I així seguiríem amb una inacabable llista de possibilitats, que cadascú aplica a la seva manera i segons el seu criteri perquè “el nen o la nena mengi bé”. I el mateix passaria amb les altres coses de les quals pares —o avis— hem de tenir cura.

Pel que fa a educar-los, crec que encara seria més àmplia la gamma de possibilitats. Educar ho és tot. Tot el que fem, absolutament tot, té sempre una repercussió educativa. Des de l’horari de feina dels pares fins a la manera de decorar l’habitació dels nens o nenes. O les joguines que li comprem, o com l’acostumem a dormir, o com li donem el menjar. Fins i tot com el vestim o li tallem els cabells. Per no dir el to de veu amb què els parlem, com els diem les coses, què els deixem fer i què no (els deixem pujar dempeus al sofà?, a un sí i a un altre no?, a casa dels avis sí i casa dels pares no?)...

Educar ho és tot, sí, i per tant parlar d’educar no és parlar d’una sola cosa, és parlar de tota la nostra relació amb el nadó, que després serà nen o nena, i més endavant adolescent.

Per tant, només ens queda una opció: la primera cosa que han de fer mares, pares, àvies i avis és ESTIMAR-LO.

I tota la resta ve després.

Però...

Sempre hi ha un però en aquesta vida i no tot és tan senzill. Estimar la criatura és condició necessària però no suficient. (Perdoneu, soc matemàtic.)

Podem estimar-lo molt i, malgrat tot, quedar-nos curts. Des del meu punt de vista, hi ha una altra condició, una altra actitud potser tan important i tan necessària com la d’estimar, que és “acceptar” la nena o el nen, acceptar la persona tal com és.

Un serà alt, l’altre baix. Un menjarà molt i de pressa i l’altre es passarà una hora davant del plat per empassar-se tres cullerades. Un dormirà sis hores d’una tirada des del primer dia, i l’altre ens farà dormir malament fins als dos anys. Un parlarà abans i l’altre després. Un s’entretindrà tot sol amb un joc de construcció i l’altre et demanarà que estiguis per ell a cada moment. I tot està bé.

El nostre, la nostra, és així. Ni és millor ni és pitjor que els altres. I el pitjor que podem fer el que no hauríem de fer mai és comparar.

I encara menys fer-ho davant d'ells. Potser als tres mesos no se n'adonen, si estem dient que menja molt pitjor que el fill de la veïna. Però a partir de l'any, déu-n'hi-do el que entenen, si no és que ho entenen gairebé tot! I ja a partir dels dos és una cosa que hauríem de tenir molt, però que molt en compte. Pot semblar que estan distrets jugant amb un camió o amb la cuineta, però de ben segur que tenen les antenes posades, i especialment si senten que parlem d'ells. Penseu en vosaltres mateixos: poseu o no poseu les antenes quan sentiu que parlen de vosaltres?

A la porta de l'escola bressol, a la plaça o al pati comunitari, a l'entrada o la sortida de l'escola... tot xerrant amb altres pares o avis, nosaltres vinga a comparar els fills de l'un amb els de l'altre. I els menuts per allà al voltant!

Comparar i sentir com et comparen amb els altres no és bo per als menuts, d'acord, però fins i tot quan ells no ho senten tampoc és bo per a pares i mares. No estem fent cap competició (encara que a vegades ens entossudim a pensar-ho). No es tracta de mirar quin nen fa abans o després tal cosa o tal altra. I per tant, no es tracta que pensem que el nostre és pitjor o millor que un altre en un aspecte o altre.

Totes les persones som iguals, però alhora totes som diferents. I això val per als grans i per als nens.

Comparar la criatura amb altres criatures i especialment fer-ho quan ella ho pot sentir té diversos efectes col·laterals.

El primer és que li pot semblar que realment "és" com nosaltres hem dit. Per posar un exemple, la Laia, de tres anys, ha sentit que deien que és molt independent, li costa buscar complicitats per jugar amb altres nens i s'entreté molt bé sola. I repetidament sent com pares o avis comenten i repeteixen entre ells, o amb pares de companys d'escola, o amb mares de veïns, o amb tietes que "a ella li costa jugar amb altres nens i s'entreté molt bé sola".

Amb quina idea es quedarà la nena? Doncs es quedarà amb la idea que "és així", i com que "soc així, per què esforçar-me per ser més sociable?". Pares i avis ho repeteixen tot sovint, doncs ella pensarà: "Si jo soc així, no cal que procuri aprendre a relacionar-me millor."

El Sergi, de quatre anys, era generalment un bon menjador. Havia sentit sovint com els grans comentaven: "El Sergi sempre té gana!" El cas és que el nen s'ho creia i quan demanava un gelat abans de sopar i li deien "no, que et farà prendre la gana", ell responia "jo sempre tinc gana!".